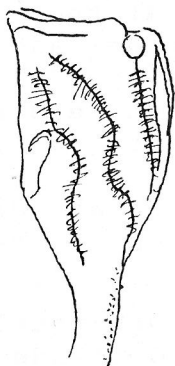

Vergeten eendemosselvondsten van de Boulonnais.

G. Rappe

In een deelverzameling voor lessenillustratie van de oude zoölogische collectie, grotendeels samengesteld tussen 1820 en 1914, van de Gentse Rijksuniversiteit stootte ik op een bokaal waarin op een glasplaatje twee forse eendemossels zaten en die geëtiketteerd was als volgt: *Lepas anatifera* Boulogne RN 9367. Dit is op zich niets bijzonders, *L. anatifera* is de algemeenste eendemossel in onze streken. Een vindplaats als Boulogne behoort dus ruimschoots tot de mogelijkheden. Mijn aandacht werd echter getrokken door een klein ex. van een andere, avontuurlijke soort: het had op het einde van zijn cyprisjeugd als permanente standplaats gekozen voor het rechterscutum van één van de *Lepas*-exemplaren. Raadpleging van de SWG-tabel (de Graaf, 1961) maakte vlug duidelijk dat het ging om *Conchoderma virgatum* (Fig. 1). Deze soort onderscheidt zich van een typische *Lepas* door de sterk gereduceerde kalkplaten. Het capitulum (het achterste deel, waar de rankpoten zitten) gaat geleidelijk over in de pedunculus (de steel, of het voorste deel: eendemossels zitten nl.

met de kop vast op het substraat). Over het dier lopen drie paar donkere, grillige banden. De bewuste eendemossels waren door Victor Willem, assistent bij Prof. Felix Plateau en later diens opvolger, meegebracht van één van zijn talrijke bezoeken aan het biologisch station van Wimereux en in de loop van 1898 in de collectie opgenomen. Men mag m.i. aannemen dat de vondst ook in dat jaar, of kort ervoor, gebeurde. Over het substraat zijn geen aanwijzingen te vinden.

Figuur 1. *Conchoderma virgatum*

Nieuwsgierig geworden ging ik ook in de hoofdcollectie kijken. Daar waren nog andere recipiënten met *Conchoderma* aanwezig. De meeste echter waren onjuist of onvolledig geëtiketteerd, zoals zoveel stukken in dit museum - of moeten we schrijven 'rariteitenkabinet'? -, en voor ons doel waardeveloos. Van twee ervan kon de juiste vindplaats en datum achterhaald worden. Stuk RN 8822 bevat een bundel van vier exx. en één los ex. *C. virgatum*. Stuk RN8821 bevat naast deze soort ook *C. auritum*. Deze laatste lijkt net zo min op zijn geslachtsgenoot als op enige andere eendemossel. Ook hier zijn de kalkplaten sterk gereduceerd: alleen de scuta zijn duidelijk, de terga en de carina kunnen zelfs volledig ontbreken. Het capitulum is, in tegenstelling tot *C. virgatum*, duidelijk gescheiden van de pedunculus. Bovendien draagt dit capitulum twee buisvormig verlengde uitstroomopeningen (Fig. 2). Een meer evidente, nederlandse naam dan 'geoorde eendemossel' lijkt me niet te vinden.

De betreffende bokaal bevat:

- a) een bundel van 3 exx. *C. virgatum* en 1 ex. *C. auritum* die nog eens 3 exx. *C. virgatum* op zijn steel en 1 ex. op elk scutum draagt,
- b) een bundeltje van 1 ex. *C. virgatum* en 1 ex. *C. auritum* met 1 ex. *C. virgatum* net onder het rechteroor, op de rand van het orificium.
- c) 1 ex. *C. auritum* met 1 ex. *C. virgatum* op elk scutum en 1 ex. *C. virgatum* op de onderrand van het linker oor.
- d) één solitair ex. *C. auritum*, het kleinste van de vier.

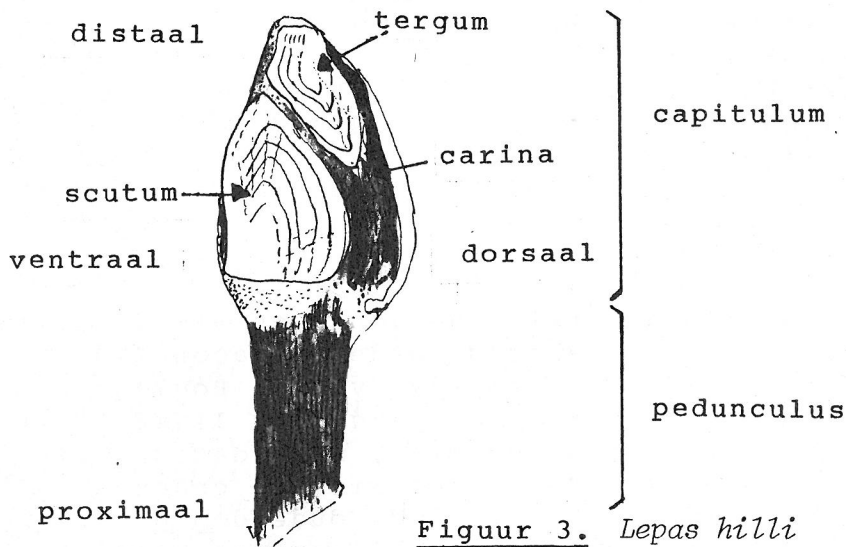

Figuur 2. *Conchoderma auritum* (naar Darwin)

Alle exx. *C. auritum* droegen minuscule (tot 2.5 mm), draadvormige terga, maar alleen het laatste ex. (d) had nog een kleine (1 mm) carina. De eerste drie waren alle donkerpaars met een iriserende, blauwe schijn; exemplaar 'd' was vuilwit met bleekpaarse velden en banden. De exx. van *C. virgatum* vertonen bijna alle dieppaarse banden tegen een vuilwitte achtergrond, wat de Nederlandse naam 'gestreepte eendemossel' doet suggereren. Het ex. op *Lepas* (RN 9367) vertoonde een kleurvariatie op dit bandenthema: licht (achtergrond) en donker (banden) paarsbruin.

Van deze beide laatste stuks (RN 8821 en 8822) weet het inschrijvingsregister te melden dat ze: "Proviennent d'un navire: l' Euphrates venant de Calcutta et échoué à Wimereux le 27.03.91". Ook deze waren meegebracht door Willem en ingeschreven in de loop van 1894.

Om de rij vondsten af te sluiten keren wij nog even terug naar het stuk waar het allemaal mee begon, RN9367. Bij een routinecontrole van het *Lepas*-materiaal bleken de twee exx. van deze bokaal verkeerd te zijn bepaald: ze dienen *Lepas hilli* (Fig. 3) te worden genoemd, een soort die nogal eens verward wordt met *L. anatifera*. Ze verschilt er uitwendig van doordat de carina relatief ver verwijderd is van terga en vooral scuta, en doordat de vork van de carina diep ingebed ligt in de mantel. In verse toestand zou het distale deel van de pedunculus - dus tegen het capitulum aan - duidelijk bleker zijn, dan de rest van de steel, maar dat was op de geconserveerde exx. niet (meer) te zien. Deze uitwendige kenmerken brengen echter niet in alle gevallen uitsluitel. Alleen het aantal filamenten geeft zekerheid: *L. anatifera* heeft er normaal twee (soms één) aan elke zijde, *L. hilli* steevast drie. Een uitwendig kenmerk dat herhaaldelijk in de literatuur genoemd wordt (de Graaf, 1961, Nilsson-Cantell, 1978), nl. dat de vork van de carina lager - meer naar voor dus - zit dan de basale rand van de scuta, wordt in elk geval door voorliggende specimens tegengesproken. Ook het

Figuur 3. *Lepas hilli*

feit dat de apex van de carina tussen de terga, tot hoogstens hun halve lengte reikt (de Graaf, 1961) lijkt me niet bruikbaar. Dit kan ook het geval zijn bij *L. anatifera*.

De soort maakt in alle opzichten een forse indruk. Daarom zou ik als Nederlandse naam 'vlezige eendemossel' naar voor willen schuiven. Over de grootte van het capitulum van onze individuen (de pedunculus is bij de meeste soorten erg variabel van lengte) valt ook nog iets te zeggen: de ene meet 50 mm, de andere (waarop *C. virgatum*) 44 mm. Volgens Broch (1960) en Bassindale (1964) wordt de soort (lees: capitulum) resp. 30 en 27.5 mm groot. Beide auteurs rangschikken haar als de op één na kleinste *Lepas* uit de Europese wateren. Nilsson-Cantell (1978) spreekt van 40 mm, kleiner dan *L. anatifera* waarvoor alle bronnen als maximale maat 50 mm aanhouden, en even groot als twee andere soorten. Blijkbaar is de Graaf (1961) de enige die beter weet: 50 mm. Of hoe slecht onze moedertaal in internationale kringen doordringt.

Nog een leuke waarneming over de epizoïsche (op een dier vastzittend) exx. *C. virgatum* en de bundeltjes: steeds blijkt dat de orificia in een-

zelfde richting staan. Er is dus duidelijk sprake van een actieve oriëntatie op de meest gunstige stroomrichting. Of deze oriëntatie reeds rigoureuus vastgelegd wordt bij het vestigen danwel of er sprake is van voortdurende reoriëntatie in de loop van de groei weet ik niet. Ik vermoed echter dat het antwoord meer in de richting van de eerste mogelijkheid moet gezocht worden.

Over de indigeniteit van vondsten als de bovenstaande kan gediscussieerd worden. Glaçon (1977) vermeldt in zijn soortenlijst van de Boulonnais als enige eendemossel, *L. anatifera*. Het lijkt me sterk dat dit inderdaad zo zou zijn, maar dat de hier opgerakelde vondsten er niet zijn in opgenomen, zal wel in de eerste plaats aan de ouderdom ervan liggen. Glaçons lijst neemt alleen de soorten vanaf 1960 op. Bovendien zijn op scheepswanden aangetroffen dieren en wierden geen reden om ze onvoorwaardelijk in een nationale of regionale lijst op te nemen. Ze kunnen uit een totaal andere wereld (biotoop) zijn aangevoerd, in casu van een schip dat regelmatig de Indische Oceaan bevaart. Van RN 9367 is het substraat niet geweten. Een recent auteur, als Nilsson-Cantell (1978) kent van *L. hilli*, alleen 'scheepsvondsten' in NW-Europa. Misschien zijn de onze wel afkomstig van hetzelfde schip, de 'Euphrates', maar heeft Willem ze pas na enkele jaren gekregen van het biologisch station?

Over het probleem van 'aangevoerde soorten' schreef Stock (1959) ooit een lezenswaardige bijdrage. Hij stelt de volgende indeling voor:

- importen: moedwillig ingevoerd: schelpen (geld), voedsel (vb. eetbare krabben), voor kweek uitgezette soorten (vb. oesters, ...)

- immigranten: niet moedwillig door de mens aangevoerd: op scheepshuiden, in ballastwater, op uitgezette soorten, Dergelijke soorten kunnen later eventueel op een natuurlijke wijze standhouden: vb. Amerikaanse boormossel, muiltje, wolhandkrab, Japans bessenwier, ...

- autochtonen: alle soorten die hier van nature thuishoren
- allochtonen: aangevoerd zonder directe menselijke tussenkomst
- op eigen kracht: vb. verdwaalde vissen, dolfijnen, ...
- andere krachten: wind, stroming, ...
- vectorenverspreiding: aangevoerd op, aan of in een ander organisme of voorwerp (meestal drijvend).

Als nu onze vondsten aan dit schema getoetst worden is het duidelijk dat RN 8821 en 8822, en vermoedelijk ook RN 9367, immigranten zijn. Dit betekent echter niet dat de soorten niet op een meer natuurlijke wijze in onze streken kunnen voorkomen. *C. auritum* is van onze kust gekend vanop een tand van een spitssnuitdolfijn (Lefevre, 1969) en *C. virgatum* in Nederland van een vondst op *Penella* sp., een parasitaire copepode, die zelf op een aangespoelde maanvis zat (de Graaf, 1961), allebei duidelijk allochtone gevallen. Naast eveneens een vondst op een scheepshuid is van *C. auritum*, in Nederland zelfs een autochtone vondst gedaan, op een vastzittende boei (Buizer, 1978). Het ware ook bij ons interessant eens begroeiingen van boeien na te gaan, vb. als/ze voor reparatie of onderhoud aan wal worden gebracht.

De lezer zal gemerkt hebben dat we ons best doen, Nederlandse namen te 'verzinnen' - want dat is een eerste poging - voor eendemosselsoorten die in onze streken kunnen voorkomen. Dit komt heel eenvoudig doordat die in onze literatuur schaars zijn of zelfs onbestaande, terwijl eendemosfels toch voldoende opvallende verschijnselen zijn.

Alleen Campbell (1977) geeft 'grote' en 'geplooide eendemosel' voor resp. *L. anatifera* en *L. fascicularis*. Met de laatste naam kan ik me verzoenen: het opvallendste kenmerk van *L. fascicularis* is de onder een rechte hoek gebogen carina. Voor

L. anatifera wil ik 'gewone eendemossel' voorstellen, omdat hoger gebleken is dat *L. hilli* even groot kan zijn. Nu we toch met naamgeving bezig zijn kunnen we gelijk het rijtje completeren. Wat denkt de lezer van 'gekielde eendemossel' voor *L. anserifera* - duidend op de duidelijke kiel die het scutum in twee vlakken verdeelt - en 'ruwe eendemossel' - de soort heeft de minst gladde schaalstukken van alle, meestal uit de umbo stralende ribben, maar is soms zelfs bezet met stekels -, voor *L. pectinata*? Een alternatief voor de laatste soort zou kunnen zijn 'kleine eendemossel', omdat het capitulum maximaal een lengte van 15-20 mm bereikt, maar dit schept dan weer verwarring met kleine individuen - die massaal kunnen voorkomen - van grotere soorten.

Bedenkingen en nieuwe voorstellen graag op onderstaand adres.

Literatuur

- Bassindale R., 1964. British barnacles with keys and notes for the identification of the species. Linn. Soc. London. Synopses Br. Fauna 14: 68 pp.
- Broch H., 1960. Cirripedia (Thoracica). Fam. Lepadidae. Fich. Ident. Zooplankton 83 (1959): 4pp.
- Buizer D.A.G., 1978. First autochthonous records of *Balanus perforatus* Bruguière (Cirripedia Balanomorpha) and *Conchoderma auritum* (L.) (Cirripedia Lepadomorpha) in the coastal waters of the Netherlands. Bijdragen faun. Ned. V. Zool. Bijdr., 23: 34-37.
- Campbell A.C., 1977. Elseviers gids van strand en kust. Elsevier, Amsterdam. 320 pp.
- de Graaf F., 1961. Eendemossels. In: Rankpotigen (Cirripedia). S.W.G.-Tabellenserie 19: 27 pp.
- Glaçon R., 1977. Faune et Flore du littoral du Pas-de-Calais et de la Manche Orientale. Ed. Inst. Biol. marit. rég. Wimereux. 51 pp.

- Nilsson-Cantell C.-A., 1978. Cirripedia Thoracica and Acrothoracica. M.I.O.S. 5. Universitetsforlaget, Oslo. 135 pp.
- Lefevere S., 1969. De rankpotigen of Cirripedia van onze Zuidelijke Noordzee. Jeugd en Wet. Kath. Ond. 21: 8-28.
- Stock J.H., 1959. Over natuurlijke kinderen, buitenechtelijke adventieven en naakte slakken. Het Zeepaard 19: 18-22.

Cootveld 3
9131 Beervelde

Excursiekalender

Zondag 9 mei: strandwandeling te Cadzand. Verzamelen om 9.00 u aan het ontwateringsgemaal te Cadzand; leiding G. Rappé.

Maandag 19 juli: bezoek aan de vismijn van Oostende. Verzamelen aan de Eurohall (rond gebouw) om 7.30 u ('s morgens!); leiding E. Eneman.

Zondag 12 september : Krui-excursie bij Koksijde-Ster der Zee. Samenkomst om 13.30 u Koksijdecentrum (op de dijk ter hoogte van de horloge); leiding G. Rappé.

Artikels voor volgend nummer binnen vóór 15 mei!